

BIULETYN OGRODÓW BOTANICZNYCH
Nr 4, 1972

EUGENIUSZ ĆWIKLIŃSKI
WSR Szczecin

FLORA ROŚLIN ZIELNYCH OGRODU DENDROLOGICZNEGO W PRZELEWICACH
(WOJ. SZCZECIŃSKIE)

Znany nie tylko w Polsce Ogród Dendrologiczny w Przelewicach posiada, oprócz cennych kolekcji drzew i krzewów, również interesującą florę roślin zielnych.

Urozmaiczone ukształtowanie terenu tego ogrodu i zróżnicowane gleby (piaszczysto-gliniaste wyniesienia, czarnoziemy, źródlika i zbiorniki wodne) stwarzają na powierzchni 22 ha dogodne warunki dla rozwoju wielu roślin krajowych i obcych. Jego naturalistyczny styl, bez posągów i grot, przedstawia dzieło umiejętnego doboru drzew, krzewów i roślin zielnych wkomponowanych w stary drzewostan dawnego parku wiejskiego.

Nagromadzenie krajowych roślin zielnych z różnych grup ekologicznych (górskie, leśne), nieraz bardzo rzadkich i chronionych oraz gatunków obcych, pochodzących z Azji, Ameryki i południowej Europy podnosi rangę tego ogrodu do pozycji — swego rodzaju — ogrodu botanicznego. Taką też rolę spełnia on w warunkach Pomorza Zachodniego. Przez cały okres wegetacji, a nawet zimą, stanowi on obiekt dużego zainteresowania uczestników wycieczek szkolnych, studenckich i zakładów pracy oraz indywidualnych turystów. Mimo znacznej odległości od Szczecina (ponad 50 km) odwiedzany jest przez mieszkańców tego miasta, szczególnie w dni wolne od pracy.

Ogród w Przelewicach doczekał się kilku opracowań florystycznych wydanych w okresie powojennym (Browicz 1952, Chylarecki 1956, Kownas 1961, Madej 1969, 1971).

Brak jednak wiadomości na temat roślinności zielnej tego ogrodu. Brak planów nasadzeń i wcześniejszych opracowań nie pozwala obecnie ocenić dawnego stanu tej roślinności w Przelewicach. Wiadomo jest jednak (por. Chylarecki 1956), że część gatunków wyginęła w okresie powojennym z braku koniecznej opieki ludzkiej. Wiele jednak gatunków przetrwało i rozwija się nadal, często powiększając zasięg swego występowania.

W latach 1970 i 71 przeprowadzona została inwentaryzacja roślin zielnych tego ogrodu, w wyniku której stwierdzono ponad 50 gatunków rzadkich, krajowych i obcego pochodzenia, zasługujących na szczególną uwagę. Poniższy wykaz obejmuje niektóre zarejestrowane gatunki.

Gatunki obcego pochodzenia

Epimedium alpinum L. — Epimedium alpejskie, z rodziny *Berberidaceae*, w naturalnych warunkach występuje na terenach górskich w lasach Albanii, Górach Dynarskich i w południowych Alpach (Hegi 1958). Gatunek ten dorasta tutaj do 40 cm wysokości i pokrojem przypomina fasolę niskopienną. Jest to bylina o liściach jasnozielonych, w młodości czerwono obrzeżonych, kwitnie od marca do maja. Liście często zachowują się do wiosny. W Przelewicach epimedium rozprzestrzeniło się w przywejskiej części ogrodu, przeważnie pod drzewami. W Polsce znana jest z ogrodów botanicznych i parków.

Ryc. 1. *Lysichitum americanum* Hulten et St. J. w Ogrodzie Dendrologicznym w Przelewicach

Eranthis hiemalis (L.) Salisb. — Rannik zimowy z rodziny *Ranunculaceae*, pochodzi z południowej Europy. Bylina dorastająca do 15 cm wysokości, o żółtych, miódodajnych kwiatach. W Przelewicach występuje dość licznie pod drzewami w południowej części ogrodu, miejscami tworzy małe płyty. Kwitnie od połowy marca do pierwszych dni kwietnia.

Heracleum mantegazzianum Somm. et Lev. — Barszcz Mantegazziego, z rodziny *Umbelliferae*, pochodzi z Kaukazu (Hegi 1965). Roślina dekoracyjna, dorastająca do 3 m wysokości o dużych powycinanych liściach i okazałych, złożonych baldachach.

chach. W Przelewicach występuje na terenie ogrodu i poza jego granicami, gdzie tworzy zwarte płyty, a szczególnie w miejscach o wysokim poziomie wody gruntowej. Dobrze rośnie w półcieniu i znosi także miejsca zacienione. W niektórych płatach rośnie już ponad 20 lat bez nawożenia i bez opieki ludzkiej, dorastając zawsze do tych samych dużych rozmiarów. Wykazuje dużą ekspansję. W Polsce jest uprawiany w ogrodach botanicznych i parkach.

Lysichitum americanum Hulten et St. J. — Tulejnik amerykański należy do rodziny *Araceae*, (Engler 1905—1920), pochodzi z północno-zachodniej Ameryki (Encke 1957, 1960). Bylina o liściach soczystych, ciemnozielonych, dochodzących

Ryc. 2. *Petasites japonicus* (Sieb. et Zucc.) Mig. w Ogrodzie Dendrologicznym w Przelewicach — kwiatostan

w ojczyźnie i w Przelewicach do 1 m długości i 30 cm szerokości, zebranych w rozety, z których wylaniają się duże kolby, dorastające do 70 cm wysokości z 30 cm kwiatostanem (por. ryc. 1.). Pochwa kwiatowa żółtej barwy, otwarta, dłuższa od kwiatostanu, ostro zakończona, dodaje uroku tej roślinie. Grube kłaczce skośnie ułożone w podłożu co roku wytwarza nowe rozety liściowe.

Dorodne okazy tego gatunku w Przelewicach rosną na podmokłym źródłowym terenie, o obojętnym odczynie gleby (pH 7), w miejscu częściowo zacienionym. Wegetację rozpoczynają pod koniec marca, a liście giną w październiku.

Dobrze corocznie rozwijające się młode okazy oraz pełny rozwój macierzystych egzemplarzy (obserwacje własne od 1954 r.) świadczyć mogą o zadomowieniu się tego gatunku w tutejszych warunkach. Młode rośliny przenoszone na inne tereny źródłkowe bardzo słabo się rozwijają, co wynikać może z nieznamomości wymogów biologicznych przy ich rozmnażaniu.

Rzadki ten gatunek jest jeszcze mało znany na terenie Polski. Zasluguje on na

rozprzestrzenienie jako efektowny element dekoracyjny na podmokłych terenach w parkach i ogrodach.

Peltiphyllum peltatum (Torr.) Engl. (syn. *Saxifraga peltata* Torr.) — Tarczolist kalifornijski z rodziny *Saxifragaceae*, pochodzi z północnej Kalifornii i Oregonu (Hegi 1961). Bylina o dużych, tarczowatych liściach, tworzących kopulaste kępy. Kwiaty purpurowoczerwone, zebrane w półkoliste baldaszki, umieszczone na wysokich do 1 m pędach kwiatonośnych. W Przelewicach rośnie w ogrodzie na skarpie przy pięciu źródłach, w miejscu zacienionym, obecnie bardzo wydeptywanym przez zwiedzających. Ostatnio wykształca coraz słabsze części nadziemne.

Petasites japonicus (Sieb. et Zucc.) Mig. — Lepięznik japoński, z rodziny *Compositae*, pochodzi ze wschodniej Azji, a w Japonii od dawna hodowany. Bylina o dużych liściach, z obu stron nagich i o szeroko płózających się kłączach. Zakwita razem z *Petasites hybridus* (L.) Gaertn. Kwiatostan półkolisty z kwiatami mleczno białymi. Pęd kwiatonośny jest krótki, ze stosunkowo dużymi, szerokimi, tempo lancetowatymi, jasnozielonymi, łuskowatymi liśćmi, zebranymi w rozetę otaczającą kwiatostan (ryc. 2.). W Przelewicach występuje na podmokłym źródliskowym terenie i wchodzi w drzewostan łągowy.

Gatunki krajowe

Aconitum vulparia Rchb., var. *puberulum* Ser. — Tojad lisi w odmianie, z rodziny *Ranunculaceae*. W naturalnych warunkach występuje w Sudetach Zachodnich i Tatrach. Bylina o kwiatach żółtych, zebranych w długie grona, daje duże efekty zdobnicze w czasie kwitnienia na tle ciemnej zieleni i wieczorem. W Przelewicach wiele okazów rośnie w okolicy dębu pontyjskiego (*Quercus pontina* K. Koch).

Fritillaria meleagris L. — Szachownica kostkowata, notowana w Polsce zaledwie na kilku stanowiskach. W ogrodzie przelewickim rośnie na podmokłym terenie wiele egzemplarzy o purpurowobrunatnych i niekiedy białych kwiatach. Gatunek ten wymaga większego zabezpieczenia przed niszczeniem w czasie kwitnienia.

Hacquetia epipactis (Scop.) DC. — Cieszynianka wiosenna, bylina, notowana w Polsce na nielicznych stanowiskach na Podkarpaciu zach., Śląsku Cieszyńskim i na Wyżynie Lubelskiej. W Przelewicach występuje wiele okazów pod drzewami w południowej części ogrodu, zarówno kwitnących jak i młodych okazów tego gatunku.

Lilium martagon L. — Lilia złotogłów, w Polsce notowana w Sudetach i Karpatach oraz rzadko na innych rozproszonych stanowiskach. W Przelewicach obserwowana od wielu lat pod drzewami przy kolekcji oczarów, gdzie obficie kwitnie, owocuje i rozprzestrzenia się.

Lysimachia punctata L. — Tojeść kropkowana, bylina występująca w naturalnych warunkach na pogórzu Beskidu Zach. i na południowym wschodzie kraju. W Przelewicach rośnie na podmokłym terenie przy źródliku. Pojedyncze pędy dorastają tu do wysokości ponad 1 m.

Mulgedium alpinum Less. — Modrzyk górski, bylina wilgotnych lasów w Sude-

tach i Karpatach. Skupisko licznych okazów w Przelewicach znajduje się w pobliżu wejścia do sadu, gdzie rośnie wśród drzew i krzewów. Niedoceniany tutaj ten gatunek zasługuje na większą uwagę i zabezpieczenie przed niszczeniem.

Osmunda regalis L. — Długosz królewski, gatunek chroniony, na naturalnych stanowiskach występuje w województwie szczecińskim w kilku miejscowościach. W Przelewicach prawdopodobnie nasadzony, dobrze zarodnikuje i ma warunki dalszego rozwoju w okolicy pięciu źródeł.

Phyllitis scolopendrium (L.) Newm., — Jęczyznik zwyczajny, gatunek chroniony, występuje w górach i rzadziej na pogórzu, należy do paproci dość rzadko spotykanych na innych terenach Polski. W Przelewicach występuje na skarpie przy źródliisku, w miejscu zacienionym i wilgotnym. Jest, niestety, niszczone i wymaga większego zabezpieczenia.

Veratrum album L. — Ciemiężca biała, roślina wilgotnych lasów i łąk górskich. W opisywanym ogrodzie rośnie przy kolekcji oczarów. Od dawna nie wykazuje tendencji do ekspansji. Rosnące tu okazy są zagłuszane przez inne rośliny, przede wszystkim przez *Heracleum mantegazzianum* i paprocie.

LITERATURA

- Browicz K., 1952. *Arboretum w Przelewicach*. Roczn. Sekc. Dendr. PTB, 8: 311—320.
 Chylarecki H., 1956. *Przegląd kolekcji arboretum w Przelewicach*. Roczn. Sekc. Dendr. PTB 11: 471—512.
 Encke Fr., 1957, 1960. *Pareys Blumengärtnererei*. Berlin u. Hamburg.
 Engler A., 1911. *Spathiflorae — des Pflanzenreich. Araceae I.*, Leipzig.
 Hegi G., 1958, 1961, 1965. *Illustrierte Flora v. Mittel — Europa*. München.
 Kownas S., 1961. *Park Dendrologiczny w Przelewicach*. Mies. Pomorza Zach. „Szczecin”. Nr 6.
 Madej T., 1969. *Mikoflora roślin zielnych ogrodu dendrologicznego w Przelewicach (woj. Szczecin)*. *Fragm. flor. geobot.* 15 (1): 99—110.
 Madej T., 1971. *Mikoflora drzew i krzewów ogrodu dendrologicznego w Przelewicach (woj. Szczecin)*. *Fragm. flor. geobot.* 17 (4): 584—600.

OD REDAKCJI

Staraniem Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Warszawskiego ukazał się pod redakcją Ludmiły Karpowiczowej *Słownik nazw roślin obcego pochodzenia. Łacińsko-polski i polsko-łaciński*.

Książka jest do nabycia w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Warszawskiego w cenie 21 zł.